

8. Oflazer Kemal. Two-level description of Turkish morphology // Proceedings of the Sixth Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics, April 1993.. A full version appears in Literary and Linguistic Computing, Vol.9 No.2, 1994.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-28>

Іванов В. М.

*аспірант кафедри українознавства, культурології та історії науки
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»;
викладач*

*Харківської духовної семінарії та Вищих Свято-Володимирських
православних богословських курсів (м. Київ);
секретар*

*Харківського міського центру захисту історико-культурної спадщини
ГО «Українське товариство охорони пам'яток історії та культури»
м. Харків, Україна*

КАРАЇМСЬКА ГРОМАДА М. ХАРКОВА: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Закон "Про корінні народи України" закріплює за караїмами статус народу, що не має іншої батьківщини, крім України.

За минуле століття їх порозкидало по країнах і континентах. Чисельність і без того маленької нації зменшилася з 13 600 у 1913 році до 1890 осіб у світі в 2002-му. В Україні, за останнім переписом 2001 року, мешкало 1196 караїмів, з яких половина – у Криму.

Скрізь, де розселилися караїми по Україні, вони створювали "маленький Крим": будували храми – кенаси, біля них мідраші – школи.

«Караїми були одним з найбагатших народів до революції 1917 року. Кількість мільйонерів на душу населення більше, ніж у інших. Навпроти магазину Габая потім перебував торговий дім братів Кальфа. Один з них, Марк, дав найбільше грошей на будівництво цієї будівлі кенаси і був її першим габбаєм – старостою, зараз би сказали – завгоспом. Дивимося пожертвування: 10 тисяч рублів. А що таке 10 тисяч у дорадянську добу? Хороший будинок у центрі міста можна було купити», – розповідає теперішній газзан Харківської кенаси

Олександр Дзюба. [1] Під магазином Габая мається на увазі будівля з вивіскою "Фабрика табаку, сигарь и папирось купца С. С. Габая", караїма, якраз на місці нинішньої міськради.

Після анексії Кримського ханства Російською імперією в 1783 році землю у караїмів відібрали, і вони масово покидали півострів. Їхали переважно в Османську імперію, але селилися і по Україні [1].

У 1873 році харківські караїми отримали дозвіл від влади на будівництво власного храму. Але нову будівлю кенаси звели тільки через двадцять років [6].

До радянської влади у Криму було одинадцять кенас, ще десять побудували поза Кримом в Україні. Відібрані у караїмів і перетворені хто на що: склади, "трансекспедиції", "сортоовочі", – лічені з них пережили ХХ століття.

Сьогодні, якщо не брати до уваги анексованих кримських, в Україні залишилися лише кілька будівель, де колись були кенаси. У київській – Будинок актора, у миколаївській – Палац урочистих подій і Будинок весільної моди, у бердянській – спортклуб "Спартак".

Єдина в континентальній Україні зараз діюча кенаса – харківська [1].

Перша харківська кенаса з'явилася в 1853 році у Подільському провулку, в колишньому будинку Ізмайлових. Молитовний будинок караїмів був затверджений урядом у 1873 році. На побудову окремої будівлі караїмської кенаси внесли кошти 36 караїмських сімей. Сучасна кенаса була побудована в 1891-1893 році за проєктом архітектора Бориса Покровського на розі Подільського провулку та Кузнечної вулиці.

Газзаном Харківської караїмської кенаси в 1871 році став Султанський Моше Маркович. З 1899 року по березень 1917 року старшим газзаном кенаси був Газзан Фенерлі Мордехай Елісерович [2]. З літа 1917 року до закриття кенаси у 1929 році настоятелем караїмської кенаси був газзан Шамаш Яків Борисович [7].

Караїмська громада була розпущена радянською владою в 1929 року. В будівлі кенаси влаштувався клуб-музей. Пізніше в будівлі розташовувалася транспортна організація. За радянських часів зовнішній вигляд будівлі зазнав змін: внутрішній простір був розділений на два поверхи, у зв'язку з чим змінені форма вікон і додані вікна другого поверху, зникли Скрижалі Заповіту, які прикрашали карниз, а також огорожа навколо будівлі [4].

На початку 1990-х років реєстрацією караїмського національно-культурного товариства «Карай» опікувався нащадок першого харківського газзана Валентин Капон-Іванов, композитор, диригент і педагог. У 1995 році товариство нарешті вдалося легалізувати.

У 2006 році кенаса була повернута караїмській релігійній громаді. На сьогодні (2021 рік) харківська кенаса єдина на континентальній частині України, яку вдалося повернути караїмам. Пояснюється це нечисленністю караїмів, і, відповідно, браком коштів для відновлення і утримання кенаси[1]. Кенаса постраждала внаслідок обстрілів російських військ 31 березня 2022 р.[8]

Строго прямокутна, з плоским дахом, огороженим високими і масивними зубцями, кенаса нагадує кримськотатарську або турецьку фортецю-кале [3].

Можна уявити, як екзотично вона виглядала на тлі навколишніх будівель наприкінці XIX століття – колони пишного коринфського ордеру, аронні високі вікна у два поверхи, увінчані зіркою Давида скрижали Завіту на фронтонах з усіх чотирьох сторін [5].

Вона і зараз виглядає екзотично, хоч радянські установи і спотворили її під себе. В першу чергу, звичайно, збили скрижалі, коли в 1929 році кенаса стала клубом "Союзу воявоєничих безбожників". Сьогодні кенаса як храм – це дві кімнати на першому поверсі. Перша з двох кімнат – молитовна. У молитовній збираються по суботах, чоловік п'ять-сім. На підлозі килими – моляться на колінах, і потрібно роззутися перед тим, як увійти. Через коридор від молитовної – кімната для зборів [1].

Караїмізм вийшов з іудаїзму, але визнаючи Тору і Танах (Старий Завіт), відкидає Талмуд як звід інтерпретацій, які деформують зміст Тори.

Головний принцип караїмізму – просто читайте Тору, і все. Саме слово "караїм" на івриті означає "ті, хто читають". Збирайтеся у храм, разом читайте Тору і не ускладнюйте ні її, ні своє життя непотрібними обрядами.

Іудеї називають караїмів іудейською сектою, караїми іудеїв – равіністами, оскільки у тих все тримається на авторитеті рабина, що тлумачить Тору. Газзан не є проповідником і не є вчителем життя, він доглядає за кенасою і збирає громаду на читання Тори.

Зі сторони в цих тонкощах ніхто особливо не розбирався. Коли починалися єврейські погроми, караїми розділяли долю равіністів – як за часів Хмельниччини, потім повстання Гонти і Залізняка.

«Після приєднання Криму до Росії в 1783 році кримські караїми опинилися у країні з антисемітськими законами і змушені були всіляко підкреслювати свою відмінність від євреїв, чого не було в ісламських країнах. Окремим етносом усвідомили себе лише кримські караїми та їх нащадки, які живуть у Східній Європі», – говорить Олександр Дзюба [1].

Чи не бентежить нікого, головним чином самих караїмів, що харківський газзан не караїм? Але він караїм. Тут лінгвістична заковика: одним і тим самим словом визначається і національність, і віросповідання. Караїмів по вірі в світі набагато більше, ніж караїмів за національністю – перших близько 40 тисяч [1].

Зараз спостерігається цікавий етап відродження караїмізму, нова хвиля. Стали з'являтися караїмські громади там, де їх ніколи не було, наприклад, у Бразилії, в Папуа – Новій Гвінеї, в Сан-Хуані (столиця Пуерто-Ріко). У Швейцарії не так давно в містечку на кордоні з Німеччиною заснували караїмську громаду.

Там немає свого "маленького Криму", як в Харкові. А Харків, зайнятий реконструкцією парків та зоопарку, не хоче помічати унікального скарбу, який у нього є.

Щодо харківської кенаси слід також зазначити, що згідно з Наказом МКІП від 04.06.2020 № 1883 будівлю занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за видом – містобудування та архітектури, за категорією – місцевого значення, охор. № 7166-Ха [9].

Література:

1. Краснящих А. Народ мільйонерів. Хто такі караїми і як вони опинилися в Харкові. *Релігійно-інформаційна служба України*. URL: https://risu.ua/narod-miljoneriv-hto-taki-karayimi-i-yak-voni-opinilisya-v-harkovi_n122001 (Дата звернення: 15.12.2024).

2. Духовенство м. Харкова на 1914 рік (всіх сповідань). Архівована копія. URL: <https://web.archive.org/web/20170719144722/http://www.petergen.com/bovkalo/sp/charkov1914.html> (Дата звернення: 15.12.2024).

3. Kenassa in Kharkov. *International Institute of the Crimean Karaites*. Архівована копія. URL: https://web.archive.org/web/20110805113307/http://karaim-institute.narod.ru/kenassa_gallery/kenassa-ukraine-kharkov.htm (Дата звернення: 15.12.2024).

4. Кузнечная улица. *Улицы и площади Харькова*. URL: <https://streets-kharkiv.info/kuznechnaya> (Дата звернення: 15.12.2024).

5. Лейбфрейд А. Ю., Реусов В. А., Тиц А. А. Харьков: Архитектура, памятники, новостройки. Путеводитель. Харків: Прапор, 1985. С. 36–37.

6. Багалей Д. И., Миллер Д. П. История города Харькова за 250 лет его существования. Т. II. Харьков, 1993.

7. Лейбфрейд А. Ю., Полякова Ю. Ю. Харьков. От крепости до столицы. Харьков, «Фолио», 1998.

8. От обстрелов пострадала караимская кенасса. *JewishNews*. Архівована копія URL: <https://web.archive.org/web/20231203232734/>

<https://jewishnews.com.ua/society/ot-obstrelov-postradala-karaimskaya-kenassa-v-xarkove> (Дата звернення: 15.12.2024).

9. Державний реєстр нерухомих пам'яток України. Нерухома культурна спадщина. Міністерство культури та стратегічних комунікацій. URL: <https://mcsc.gov.ua/kulturna-spadshchyna/derzhavnyu-reiestr-nerukhomykh-pam-iatok-ukrainy/> (Дата звернення: 15.12.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-29>

Капуловський Я. О.

*студент 2 курсу Навчально-наукового інституту міжнародних відносин, історії та філософії
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

Меміш О. М.

*кандидатка історичних наук,
старша викладачка кафедри археології та спеціальних галузей
історичної науки
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

ЕКОНОМІЧНІ ЗВ'ЯЗКИ КРИМСЬКОГО ХАНСТВА З УКРАЇНОЮ

Відносини Кримського ханства з Україною впродовж періоду існування першого відзначились доволі нестабільним та змінним характером.

Ще за часів відсутності Української державності, Кримському ханству вдалось встановити торгівельні зв'язки з слов'янами і безпосередньо, самими українцями [1, с. 111-113]. Торгівлю і відносно мирне співіснування перервала Османська Порта, що встановила фактичний контроль над Кримським ханством та значно змінила загальні тенденції держави. Зокрема, зміни настали і в економічній сфері, змінивши характер та саму сутність торгівлі, зачепивши навіть питання податків [2, с. 460-463].

Подібні серйозні зміни призвели до значного загострення відносин кримських татар з українцями, а зокрема і запорозькими козаками. Це вилилось у доволі криваве протистояння, яке, втім, змінювалося на